

Kanonické právo a kultura

prof. JUDr. IGNÁC ANTONÍN HRDINA, DrSc., O. Praem
Fakulta právnická Západočeské univerzity v Plzni

Abstract: Článek se zabývá vztahem kanonického práva a kultury – analogicky v oné tripartici, kterou ve své Teorii práva nastínil Viktor Knapp: jednak kanonickým právem jako součástí kontinentální právní kultury (právního stylu), dále kulturností (kultivovaností) kanonického práva a konečně (a zejména) přínosem kanonického práva k právní kultuře obecně a k některým recentním právním odvětvím zvláště. Kanonické právo, vyrůstající od počátku v prostředí práva římského, stalo se v průběhu právních dějin jeho nejvýznamnějším recepčním faktorem.

Abstract: This paper examines the relation of canon law and culture in three meanings analogous to the division outlined by Viktor Knapp in his Theory of Law. Thus, the paper deals with canon law as part of the continental legal culture (legal style), then with the culture of canon law and finally and in particular with the contribution of canon law to the legal culture in general and also to some specific recent legal areas of law. The canon law in the beginnings grew in the environment of Roman law and in the course of legal history it became the most important reception factor of Roman law.

Klíčová slova: kanonické právo, římské právo, právní kultura, recepce římského práva, kulturnost práva

Keywords: canon law, Roman law, legal culture, reception of Roman law, culture of law

Také na naší Právnické fakultě Západočeské univerzity v Plzni se přednáší kanonické právo (tj. právní řád katolické církve) jako povinně volitelný předmět, a to po dva semestry s týdenní dotací dvě hodiny. Během této doby se stihnou probrat dějiny kanonického práva (obzvláště historie jeho pramenů) a základy teorie kanonického práva (v prvním semestru) a přehled platného kanonického práva (v druhém semestru). Čas bohužel nezbyvá na traktování otázek právně filosofické povahy, jako je například otázka samotné justifikace kanonického práva, kanonickoprávní axiologie, otázka vztahu spravedlnosti a kanonického práva, problém vztahu kanonického práva a svobody křesťana v církvi, otázka právní jistoty poskytované kanonickým právem apod. V tomto článku bude ve vší možné stručnosti nastíněna problematika vztahu

kanonického práva a kultury, která nám rovněž umožní lépe pochopit, proč vůbec se na veřejnoprávní univerzitě v konfesně neutrálním státu kanonické právo přednáší.

Kulturou¹ v širším smyslu se obvykle rozumí specifická forma organizace společnosti a rozvoje lidské činnosti, zpředmětněná ve výsledcích lidských aktivit fyzických (*materiální* kultura) i duchovních (*duchovní* kultura); systém všech významů, činností a vzorců chování, které si člověk osvojuje až jako člen společnosti, kde se tato kultura pěstuje a předává. V užším smyslu se

¹ Z latinského *colere* = vzdělávat. Původně slovo *cultura* znamenalo pěstění, vzdělávání půdy, později rolnictví či hospodářství. Teprve metaforicky získalo význam vzdělávání, zušlechťování obecně.

kulturou míní obvykle soubor vybraných a tvůrčích lidských činností, jako je např. literatura, umění, divadlo, náboženství, vzdělávání a pochopitelně i právo jako součást duchovní kultury.²

Zvěčnělý akademik Viktor Knapp, který přednášel i na naší právnické fakultě, mluví ve své dosud nepřekonané *Teorii práva*³ o trojím vztahu práva a kultury ve významech sice příbuzných, nikoli však identických: jednak o právní kultuře jako stylu, jednak o kultuře práva, jednak konečně o právu coby součásti duchovní kultury. A není důvodu, abychom tuto jeho tripartici neaplikovali i na právo kanonické. Závěrem bude uvedeno pár řádek o výuce kanonického práva obecně a v České republice zvlášť.

Právní kultura (právní styl)

Právní kulturou (též právním stylem) v užším technickém smyslu se v *právní geografii*, respektive v právní komparatistice (tj. srovnávací právní vědě) rozumí historicky se vyvinuvší systém práva zejména s ohledem na jeho prameny. V tomto smyslu se mluví o jednotlivých právních kulturách či *velkých právních systémech*: jde zejména o právní kulturu kontinentální (románsko-germánskou), pro niž profilujícím pramenem práva je zákon, dále angloamerickou (*common law system*), kde prevalentní pramen práva představuje soudní rozhodnutí (*judge made law*), a konečně islámskou právní kulturu,⁴ pomineme-li marginální právní systémy (například různá tzv. domorodá práva). Tyto velké právní systémy se dále člení do tzv. *právních okruhů* (tak například kontinentální systém se podle charakteru občanských kodexů běžně člení na okruh práva francouzského, rakouského, německého, švýcarského a skandinávského, angloamerický právní systém se člení na právní subkulturu ostrovní, severoamerickou apod.).

Kanonické právo se zrodilo z práva římského (tedy kontinentálního) a v jeho dominantním prostředí,⁵ a patří tak k právní kultuře kontinentální. S ohledem na pochopitelnou skutečnost, že jeho součástí není žádný občanský zákoník (kanonické právo nezná pojem občana), nelze je řadit do nějakého právního okruhu, jak výše uvedeno, ale představuje právní řád *sui generis* s personální působností svých norem, jak je tomu u práva náboženského žádoucím pravidlem. Hlavním pramenem kanonického práva je církevní zákon (*lex ecclesiastica*), zatímco individuální

právní akty ani těch nejvyšších soudních orgánů, včetně papeže, nenabývají obecné právní závaznosti, jak je tomu u precedentů v angloamerické právní kultuře (Ize u nich mluvit maximálně o tzv. kvaziprecedenčním významu).

Kultura kanonického práva

Kulturou práva obecně se rozumí určitá jeho kulturnost či kultivovanost (civilizovanost, úroveň) – ať v oblasti jeho tvorby (kultura zákonodárství, legislativy) nebo jeho aplikace, včetně judikatury. Obecnými znaky této kultivovanosti jsou spravedlnost, zákonnost, právní jistota, respekt před obecně uznávanými principy apod. Podle Viktora Knappa⁶ sem patří i nepřipustnost zpětné účinnosti (retroaktivity) zákona, zásada přezkoumatelnosti prvoinstančního rozhodnutí, nezávislost soudců (i jejich vlastní úroveň a vzdělanost – tedy kultura), ale také výrazová stránka zákona i úředního (soudního či správního) rozhodnutí, jeho přesvědčivost a také včasnost vydání apod. O pochybeních v těchto oblastech se mluví jako o projevu nízké právní kultury či úrovně.

Sotva lze pochybovat o tom, že kanonické právo, staré téměř dva tisíce let, je jedním z nejpropracovanějších právních systémů vůbec s vysokým stupněm kultury práva. Tak držíme-li se obvyklých kritérií pro světské „kulturní“ právo, můžeme na adresu kanonického práva konstatovat:

- Jedním z čelných principů fungování kanonického práva je *aequitas canonica* – tedy spravedlnost v rozhodování *secundum aequum et bonum* („podle zásady dobra a spravedlnosti“). Tato kanonická umírněnost postuluje, aby se při aplikaci kanonického práva bral maximální ohled na jeho adresáty. Výrazně se uplatňuje zejména v kanonickém právu trestním, přirozeně ale nejenom v něm.
- V církvi a jejím právu existuje řada reálně fungujících záruk zákonnosti, jako jsou prostředky nápravy vadných normativních i individuálních právních aktů (v tom i správní soudnictví), precizní stanovení důvodů neplatnosti vadných právních úkonů, kontrola nad dodržováním zákonnosti (nejčastěji cestou tzv. kontrolních návštěv čili vizitací), rozhodování sporů a právní donucení (z povahy kanonického práva se jedná zejména o nepřímé donucení).
- Pro adresáty kanonického práva je v široké míře postaráno o jejich právní jistotu, která zahrnuje zejména vymahatelnost kanonického práva, ochranu subjektivních práv věřících, včetně tzv. „nabytých práv“ (*jura quaesita*), předvídatelnost aplikace kanonického práva, jeho snadná seznatelnost (v tom i obecná dostupnost kanonickoprávních předpisů a jasnost a srozumitelnost norem kanonického práva), aplikace právních sankcí a právo na spravedlivý proces.

² Názory na pojem a obsah kultury se různí. Tak například německá filosofie rozlišuje mezi kulturou a civilizací, zatímco jinde se tyto pojmy obvykle chápou jako synonyma. Fenoménu kultury se zabývá sociologie, kulturní antropologie a zejména tzv. kulturologie.

³ Praha: C. H. Beck, 1966, s. 27n.

⁴ Právě na tomto posledně uvedeném případě je zřejmé, že právní kultura a kultura práva jsou dvě různé věci.

⁵ Třebaže od počátku vykazovalo některé rysy náboženského práva židovského a později i práva germánského.

⁶ Op. supra cit., s. 28.

- Právní moc (třebaže omezená),⁷ která kanonickým soudním rozhodnutím propůjčuje relativní⁸ nezměnitelnost a brání tomu, aby věc takto rozhodnutá byla znovu projednána (zakládá překážku věci pravomocně rozsouzené – *rei judicatae*). Naproti tomu *správní* rozhodnutí církevní výkonné moci nikdy právní moci nenabývají, což má svou logiku. Zatímco totiž v oblasti světského práva orgány veřejné správy ve správním řízení rozhodují na základě zákona o právech a povinnostech nepodřízených subjektů (občanů a právnických osob), v kanonickém právu naprostá většina individuálních správních aktů směřuje vůči subjektům administrativně podřízeným původci onoho správního aktu aplikace práva (tak například kněží, vůči nimž směřuje správní akt jejich biskupa, jsou tomuto biskupovi administrativně podřízeni). Proto také tyto správní akty jsou jejich původcem kdykoli změnitelné či zrušitelné; a proto se u nich také nemluví o právní moci (*res judicata*), nýbrž pouze o účinnosti (*vis*).
- Byla to právě církev, která ve svém právním řádu jako vůbec první kodifikovala právní principy pro aplikaci práva, či (přesněji řečeno): učinila je součástí své kodifikace z roku 1298, a sice Knihy dekretálů Bonifáce VIII. (*Liber Sextus*), za jejíž text umístila 88 tzv. „pravidel práva“ (*regulae juris*), která sestavil boloňský profesor římského práva Dinus Mugellanus.⁹
- Církev vždy zásadně uplatňovala římskoprávní princip *Lex retro non agit* („zákon nemá zpětnou působnost“),¹⁰ zapovídající retroaktivitu zákona, s čímž

- souvisí i respektování tohoto principu v oblasti práva trestního (*Nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege*) dříve, než jej v druhé polovině 18. století postuloval italský markýz Cesare Beccaria¹¹ a než jej počátkem 19. století výslovně formuloval německý právník Paul Johann Anselm von Feuerbach.¹²
 - Každé kanonickoprávní rozhodnutí, soudní i správní, je přezkoumatelné kompetentním dikasteriem (nejděli o rozhodnutí papeže nebo o rozsudek Nejvyššího soudu Apoštolské signatury, což by byl zcela výjimečný případ).
 - Zákon stanoví, že soudci působící u církevních soudů všech stupňů „mají mít bezvadnou pověst a být doktory nebo alespoň licenciáty kanonického práva“;¹³ při soudním rozhodování jsou vázáni jedině zákonem a pro podjatost mohou být z rozhodování vyloučeni.
 - Pro vydání soudního i správního rozhodnutí jsou (s výjimkou soudů Apoštolského stolce) stanoveny nedlouhé pořádkové lhůty (jeden rok v prvoinstančním řízení, půl roku v odvolacím stupni).
 - Konečně znakem kultury práva je i jeho potřebná stabilita. Ta představuje zbožné přání (*pium desiderium*) zvláště u nás, kde ne jeden právní předpis je novelizován, ještě než nabyde účinnosti, anebo se alespoň o nutnosti jeho novelizace už v době jeho legisvakance uvažuje.
- To, co platí o kultuře všeobecného kanonického práva, nemusí všude a ve všem platit o úrovni práva partikulárního¹⁴ – vždyť právo je součástí širšího civilizačního celku a není důvodu se domnívat, že bez odpovídajících důvodů z něj bude příliš vybočovat.

⁷ V kanonickém právu totiž nikdy nenabývají právní moci tzv. „statusová“ rozhodnutí, tj. deklaratorní rozsudky autoritativně konstatující osobní stav (status) křesťana (např. zda byl platně oddán či nikoli, zda platně přijal svátost svěcení či nikoli apod.). Jde o vyjádření přednosti, kterou církev v těchto případech dává zásadě materiální pravdy před principem právní jistoty věřících.

⁸ Relativní proto, poněvadž i kanonické procesní právo zná tzv. mimořádné opravné prostředky – typicky uvedení do právně původního stavu (*restitutio in integrum*), jímž může být napadeno také (a pouze) pravomocné rozhodnutí. Avšak v kanonickém právu je to možné jen v těchto skutečně mimořádných případech (např. vyjde-li později najevo nový důkaz, který v době projednávání věci nemohl být znám), což můžeme ocenit zvláště u nás, kde fakticky funguje čtyřinstanční řízení v důsledku bezbřehého přípouštění dovolání nejvyšším soudem a ústavních stížností ústavním soudem, kdy doložka právní moci na rozsudku odvolacího soudu představuje bezcenný otisk razítka. Právní jistota procesních stran, že po právní moci rozsudku nebude rozhodnuto jinak, se tak nebezpečně blíží nule. Smutně proslulá „kauza Opočno“ by v kanonickém soudním řízení nebyla možná.

⁹ Jejich latinský originál spolu s českým překladem lze nalézt in: HRDINA, I. A. *Prameny ke studiu kanonického práva*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s. r. o., 2007, s. 63–69. Obdobně na konci Knihy dekretálů papeže Řehoře IX. (tzv. *Liber Extra*) z roku 1234 je už více než půl století předtím připojeno 11 takovýchto pravidel práva.

¹⁰ Tato svým původem římskoprávní floskule se vyskytuje i v různých obměnách, např. *lex prospicit, non respicit* („zákon hledí

Kanonické právo jako součást duchovní kultury

Všeobecně se má za to, že evropská kultura (civilizace) spočívá na třech základních historických pilířích: na židovsko-křesťanském monoteismu, na řecké klasické filosofii a na římském právu. Už z toho vyplývá, že právo obecně je nezpochybnitelnou součástí duchovní kultury lidského společenství na úrovni státu, národa či národů, církve apod. Je jazykovým vyjádřením normativního systému, charakteristického možností použití veřejné sankce.

O přínosu kanonického práva pro evropské kulturní dědictví lze mluvit jednak na *obecně civilizační* rovině, jednak zvláště jako o příspěvku do kultury *práva*. Církev,

dopředu, nikoli dozadu“); *lex de futuro, iudex de praeterito* („zákon rozhoduje o budoucím, soudce o minulém“) apod.

¹¹ *Dei delitti e delle pene* (1764).

¹² *Lehrbuch des gemeinen in Deutschland geltenden Peinlichen Rechts* (1801).

¹³ Kán. 1421 § 3. Soudní vikář (předseda církevního soudu) a jeho náměstci musejí navíc být kněžími ve stáří alespoň třiceti let.

¹⁴ Jistě to platí snad ve většině evropských místních církví; avšak zejména v zemích tzv. „třetího světa“ je patrné, že – z pochopitelných důvodů – kanonické právo prostě nepředstavuje prioritu.

přejímajíc adaptované právo římské s použitím kanonické umírněnosti, se v průběhu právních dějin snažila (a to mimo jiné prostřednictvím kanonického práva) kultivovat hrubé a surové mravy tehdejší společnosti. Konkrétně lze uvést (spíše namátkou než ve vyčerpávajícím výčtu) toto:

- Na žádné ze středověkých evropských univerzit církev nezaložila výuku práva na místním obyčejovém právu (vesměs chaotickém, nesystematickém, barbarickém), nýbrž na právu římském a zejména kanonickém, které je založeno na židovské morálce Desatera a křesťanské morálce Horského kázání.
- Kanonické právo nikdy neznalo tělesné (tím méně mrzačící) tresty, které byly ve světském právu dlouho samozřejmostí;¹⁵ nejpřísnějším kanonickým trestem bylo zvláště pro duchovní či řeholníky církevní vězení (církevní *carcer*);¹⁶ to přirozeně nevylučuje možnost lokálních excesů.
- Kanonické procesní právo (stejně jako procesní právo římské) neznalo žádné iracionální důkazní prostředky v podobě tzv. božích soudů (ordálů) a církev usilovala o zákaz ordálů i v oblasti světského práva (srov. např. v Čechách známé úsilí prvního pražského arcibiskupa Arnošta z Pardubic); pokud bývali kněží přece jen ordálům přítomni, bylo tomu tak jen proto, aby v rámci možností zmírnili jejich surovost.
- Svým zákonodárstvím církev vytvořila základy mnoha pozdějších právních odvětví a její hmotně i procesněprávní úprava se stala vzorem pro legislativu řady moderních států. Zde můžeme mluvit o právu manželském (monogamní manželství a tzv. tridentská či kanonická forma jeho uzavírání); o právu finančním, které vzniklo z jinak nechvalně proslulé fiskální právní praxe avignonské kurie; o právu mezinárodním, jehož počátky sahají ještě před Hugona Grotia do doby scholastiky (španělský dominikán Francesco de Vittoria); o právu procesním, které vstoupilo do právních dějin pod proslulým spojením „římsko-kanonický proces“.
- Kanonické právo zdokonalilo římský kogniční proces zejména vytvořením univerzálního žalobního důvodu, kdy již žalobce nemusel mít k dispozici konkrétní typizovanou žalobu (srov. základní otázku při posuzování oprávněnosti římské žaloby přetorem: *qualis actio?*).
- Církevní soudy byly ve středověku vyhledávány i v ryze světských záležitostech, protože jejich soudci (zásadně duchovní) byli vzdělanými lidmi a jejich rozhodování nebylo zatíženo podjatostí a korupcí, jak

se to často dovídáme o soudcích u světských soudů. „Římská říše na Západě byla již dávno minulostí, když tam církev se svou soudní mocí vytvořila právní pořádek, nahrazující a překonávající právo světské.“¹⁷

- Církev v návaznosti na římské právo veřejně vytvořila dokonalý systém úřadů (*officia ecclesiastica*) na všech hierarchických úrovních, které pokrývaly celý rozsah její činnosti. „Úřednické právo antiky přežilo v církvi staletí středověku, takže mohlo v novověku posloužit modernímu jako vzor.“¹⁸
- Úřadování papežského dvora (*curia*), který se po přenesení císařského sídla z Říma na Bospor cítil být (mimo jiné v důsledku falsifikované Konstantinovy donace) nástupcem dvora císařského, vykazovalo vysokou formální úroveň a stalo se vzorem pro úřední provoz na ostatních panovnických dvorech.

Zejména je však třeba zdůraznit to, co bývá často opomíjeno, že to totiž byla především církev, která zprostředkovávala Evropě římské právo a stala se jeho zdaleka nejvýznamnějším recipientem. Tak jako křesťanská církev je v oblasti náboženství považována za mladší sestru židovské synagogy, obdobně by se dalo říci, že kanonické právo je v oblasti práva mladším bratrem práva římského.¹⁹ „Římské právo *hmotné* (na rozdíl od onoho procesního) vlastně nikdy mrtvým nebylo – nezanklo spolu se zánikem (Západo)římské říše. Odhlédneme-li od toho, že v modifikované podobě zůstalo právním řádem východního (byzantského) císařství, platilo nadále i v Západní Evropě díky principu personalitativního práva; konečně i tzv. římské barbarské zákoníky (*leges Romanae barbarorum*) jsou toho psaným svědectvím. Ale byla to právě církev, která toto právo nesla dějinami pozdního starověku a raného novověku tímto »barbarským« prostředím až do doby, kdy se stalo předmětem zájmu středověké a později i novověké právní vědy – tzv. recepčních škol: od glosátorů přes komentátory (postglosátory), *mos gallicus*, elegantní jurisprudence, *usus modernus pandectarum*, Savignyho historicko-právní školu až po moderní pandektistiku 19. století. Do té doby, tedy v předklasické periodě ve vývoji kanonického práva, byla církev bezpochyby i zde nejvýznamnějším nositelem římskoprávní vzdělanosti i praxe: prostě »žila římským právem« – *Ecclesia vivit lege Romana*; právní dějiny měly prokázat hlubokou pravdivost tohoto postřehu.“²⁰ Už první část

¹⁵ Tak například v podunajské monarchii známý „výpraskový patent trestu“ (*Prügelpatent*), umožňující uložení alternativního tělesného trestu delikventům namísto vězení, byl přijat ještě po polovině 19. století (roku 1854).

¹⁶ Pokud byly v některých dobách v některých zemích ukládány tvrdé tresty (i trest smrti) například za kacířství, šlo vždy o státní, nikoli o církevní legislativu, která tyto tresty stanovila – v Rakouském soustátí typicky za císaře Karla VI. (otce Marie Terezie), s nímž se kvůli tomu dostal do sporu pražský arcibiskup hrabě František Ferdinand Khuenburg.

¹⁷ HATTENHAUER, H. *Evropské dějiny práva*. Praha: C. H. Beck, 1998, s. 125.

¹⁸ Týž, op. supra cit., s. 127.

¹⁹ Ke vztahu práva římského a kanonického v právních dějinách viz např. GAUTHIER, A. *Roman Law and Its Contribution to the development of Canon Law*. Ottawa: 1996; DEBIŃSKI, A. *Kościół i prawo rzymskie*, Lublin: 2007.

²⁰ HRDINA, I. A. *Ecclesia vivit lege Romana*. in: Mach, P., Pekarík, M., Vladár V. (eds) *Constans et perpetua voluntas. Pocta Petrovi Blahovi k 75. narozeninám*. Trnava: Trnavská univerzita – Právnická fakulta, 2014, s. 225n. Dnes již okřídlená floskule, že totiž „církev žije římským právem“, byla původně součástí jedné právní normy z *Lex Ribuarica* z první poloviny 7. století, kde byla

nejvýznamnější středověké právní (nejen kanonickoprávní) památky Korpus kanonického práva (*Corpus juris canonici*), a sice Graciánův Dekret (před rokem 1140), na první pohled prozrazuje přímou recepci římského práva do práva kanonického. A krátce poté, v druhé polovině 12. století, otevřela církev římskému právu dveře dokořán, a to nejen fakticky, jak tomu bylo do té doby, nýbrž samým papežským zákonem. Jde o dekretál *Intelleximus*, jímž papež Lucius III. formálně přiznal římskému právu roli podpůrného pramene kanonického práva (*partes suppletoriae*) – proto bývá tato norma označována jako ustanovení o recepci římského práva církví. A postavení podpůrného pramene práva mělo římské právo až do roku 1918, kdy nabyt účinnosti nový zákoník Benedikta XV. *Codex juris canonici* (Kodex kanonického práva).

Ale církev nejenom že právo římské recipovala – ona je i zdokonalovala duchem evangelia. A jestliže to platilo o právu římském, platilo to tím spíše o právu na území barbarských germánských kmenů. Hans Hattenhauer spatřuje v této „christianizaci evropského práva“ jeden z faktorů, který měl rozhodující vliv na „zrození Západu“ – tedy na vznik nové, západní středověké kultury: „Tím, že [církev] převzala strukturu a úkoly zaniklé antiky, posílila své právní základy a probudila se k novému životu. Začal středověk.“²¹

Sotva lze po tom všem, co bylo řečeno, pochybovat o pravdivosti toho, co už v roce 1935 napsal profesor Právnické fakulty Univerzity Karlovy v Praze Josef Tureček: „Zásluhou církve došlo k zázraku, k recepci římského práva, dávno mrtvého. Přijetí římskokanonického procesu v teritoriích nebylo zázrakem, protože kanonické právo bylo a je vysoce životným právním řádem. Recepce mrtvého římského práva byla zázrakem, v němž – jak je patrné z klasických prací Ottových – byla církev recepčním faktorem nejvědecktějším, nejvitálnějším, nejmočnějším a nejúčinnějším. Je určitou újmou pro vědu, že na tuto okolnost někdy romanisté zhořla zapomínají v obdivuhodném respektu k římské kultuře.“²²

Výuka kanonického práva

Do dějin práva vstoupilo kanonické právo spolu s právem římským, a to (nepochybně po zásluze) pod označením „učená práva“ (*jura docta*), která skutečně vzdělaný

řečena jen jaksi mimochodem v souvislosti s právní úpravou manumise otroků *in ecclesia*: „Hoc etiam jubemus, ut qualiscumque Francus Ribuaris (...) servum pro animae suae remedium seu pro pretium secundum legem Romanam liberare voluerit, ut eum in ecclesia coram presbiteris, diaconibus, seu cuncto clero et plebe, in manum episcopi servum cum tabulis tradat, et episcopus archidiacono jubeat, ut ei tabulas secundum legem Romanam, qua ecclesia vivit, conscribere faciat...“ (Monumenta Germaniae Historica 50, 3, 2).

²¹ Op. supra cit., s. 132.

²² TUREČEK, J. *Několik myšlenek o významu církevního práva. (K pokusu o škrtnutí vědního oboru církevního práva na právnických fakultách)*. Praha: vlastním nákladem, 1935, s. 12n.

právník musel znát – byl přece „doktorem obojího práva“ (*juris utriusque doctor* – ve zkratce J. U. D. či podobně) – totiž práva civilního (římského) i církevního,²³ samozřejmě pokud úspěšně absolvoval úplný běh (*cursus*) výuky práva. Mohl však získat titul i jen v civilním právu nebo jen v kanonickém právu, popřípadě i nižší než doktorské akademické grady: licenciát (*licentiat*), mistr (*magister*) nebo bakalář (*baccalaureatus*), které však jejich nositele obvykle neopravňovaly k samostatné výuce na akademii.

Od vzniku prvních evropských univerzit ve 12. století bývalo pravidlem, že kanonickému právu se spolu s právem římským vyučovalo na právnických fakultách. Teprve zhruba od dob osvícenství a zvláště tam, kam pronikly ideje francouzské revoluce, byla výuka kanonického práva „vytlačována“ do oblasti výuky teologie, zatímco samy teologické fakulty bývaly exkorporovány ze svazku veřejných (světských) univerzit. Jinde (jako tomu bylo i u nás) však teologické fakulty (s výjimkou období komunismu) ve svazcích veřejnoprávních univerzit tradičně zůstaly.

Ale i ze strany církve se od prosazení tridentské legislativy přesouvalo těžiště výuky kanonického práva z univerzit do kněžských tzv. „větších“ seminářů (*seminarium majus*), v nichž se alumni připravovali na výkon svého budoucího povolání duchovního. To mělo na jedné straně za následek rozšíření povinného pensa znalostí z kanonického práva prakticky na všechny kleriky, na druhé straně to však vedlo k zákonitému snížení úrovně přednášené právní vědy, která byla od té doby vlastně rezervována právě univerzitám; a jen těmto univerzitám bylo a je vyhrazeno udílet akademické tituly. Také některé řeholní společnosti měly svá řádová studia (obdobně jako diecéze své kněžské semináře), včetně studia kanonického práva.

Dnes se vyučují na „světských“ právnických fakultách z kanonického práva obvykle jen jeho dějiny, a to zejména dějiny jeho pramenů, popřípadě i jeho jednotlivých institucí. V oblasti církevního školství se kanonické právo přednáší především na církevních univerzitách či samostatných fakultách kanonického práva zřizovaných Apoštolským stolcem (tak především v Římě), popřípadě na právnických fakultách katolických univerzit zřizovaných příslušnou biskupskou konferencí. Základy kanonického práva se vyučují povinně také na všech teologických fakultách i v kněžských seminářích, kde se poskytuje i doktrinální formace (a obdobně v řádových učilištích).

V České republice vypadá výuka kanonického práva následovně:²⁴

²³ Dnes už zkratka JUDr. označuje pouze titul „doktora práv“ (*juris doctor*). Tato zkratka ovšem není vzhledem k tomu, co má vyjadřovat, zcela přesná – správně by měla znít „JuDr.“

²⁴ K vývoji této problematiky viz NOHEL, P. *Výuka církevního práva na teologických a právnických fakultách v Českých zemích od roku 1918* (dosud nepublikovaná disertační práce, obhájená

Na všech čtyřech právnických fakultách (v Praze, v Plzni, v Brně a v Olomouci) se – ať už formou samostatné disciplíny nebo v rámci výuky obecných právních dějin²⁵ – konají přednášky především z historie kanonického práva. Někde mají posluchači možnost seznámit se (v různém rozsahu) i s platným kanonickým právem (tak i u nás na Fakultě právnické Západočeské univerzity v Plzni).

Těžiště výuky kanonického práva (samozřejmě především platného – pro účely praxe) spočívá z povahy věci na teologických fakultách – v Praze, v Olomouci i v Českých Budějovicích. Je tomu tak už proto, že jak pražský, tak i olomoucký kněžský seminář poskytují pouze duchovní, nikoli však doktrinní formaci, a že při Teologické fakultě Jihočeské univerzity takový seminář vůbec nebyl zřízen. Situace je modifikována i tím, že tyto fakulty jsou součástí veřejnoprávních univerzit, ale Katolická teologická fakulta Univerzity Karlovy v Praze a Cyrilometodějská teologická fakulta Univerzity Palackého

v Olomouci mají navíc status církevní fakulty; to s sebou přináší nutnost sladění kanonických školských předpisů s českým vysokoškolským zákonem. V rámci magisterského studia jsou tam posluchači v úplnosti seznámeni alespoň se základy platného kanonického práva, zejména s jeho základním pramenem – Kodexem kanonického práva (promulgován v roce 1983). Odhlédneme-li od volby tématu diplomové práce, je specializace v kanonickém právu (jak je tomu obvyklé i na „světských“ právnických fakultách s jediným oborem „právo“ v magisterském studijním programu) vyhrazena doktorskému studiu.

Žádná církevní univerzita či fakulta ani katolická univerzita v České republice zřízena není a (na rozdíl od Slovenské republiky)²⁶ v dohledné době zřejmě ani zřízena nebude. Také žádné řádové studium na úrovni vysokoškolského zařízení u nás neexistuje.

na Katolické teologické fakultě Univerzity Karlovy v roce 2016).

²⁵ Ale například na Právnické fakultě Trnavské univerzity existuje samostatná Katedra římského a církevního práva.

²⁶ Tam od svého založení Konferencí biskupů Slovenska v roce 2000 úspěšně funguje Katolická univerzita v Ružomberoku. V současné době má čtyři fakulty: filosofickou, pedagogickou, teologickou a fakultu zdravotnictví.